

veka in vsako skupnost. Obenem je tudi napovedovanje usode.

Primitivne kulture zato niso nič bolj organske kot kulture znotraj Zahodne civilizacije: le za simbolični obstoj skupnosti bolj skrbijo, ker se ne sprenevedajo glede njene usode. Ritualni zato nikakor ne predstavljajo konzervativnih teženj skupnosti k statusu quo: mnogo bolj ohranjajo skupnost kot simbolno. Največja ovira napredovanju kulture je namreč prav vera v nenehni linearni napredek civilizacije, ki v resnici zgolj ohranja profitno stopnjo.

Nič nenavadnega tudi ni, da, zlasti psihologi, še vedno trmasto vztrajajo pri tem, da so emocije nekakšno preddiskurzivno ali predkulturno naravno stanje, ki ga lahko opazujemo in opisujemo tudi pri živalih. Ko smo že pri stereotipu o ženski naravi: ali ni ženska kot naravnejše bitje tudi bolj emocionalna in prav zaradi tega poklicana, da vzgaja otroke in nudi svojemu moškemu partnerju čustveno podporo, saj je sam obdarjen bolj z intelektom in manj z emocijami? Ali ni prav v tej razliki med moškim in žensko, ironično rečeno, mogoče iskati potencialni, komplementarni, harmonični odnos med obema: drug drugemu nudita tisto, česar drugi nima?

Strah pred žensko je strah pred prevlado narave nad kulturo: je strah pred usodo. Prav ob tem lahko neposredno izmerimo obseg ujetosti zahodnega človeka v novoveško racionalistično in scientistično paradigmo. Ne moremo si kaj, da ne bi opozorili na miselno revščino, ki stoji za temi predsodki in stereotipi: ali ni moderni človek prav obseden od tekanja nazaj k naravi, naravni prehrani, naravnemu načinu življenja itd. itd.? Če bi vzeli vse te napore zares, bi morali preprosto reči: nazaj k ženski, in ne nazaj k naravi. Ker tega zlasti moški ne vzamejo zares, morajo še naprej obstajati feministke in feministi,

ki problematizirajo naravo, status in funkcije stereotipov o moški in ženski naravi. Ker skušamo nadaljevati Freudovo feministično tradicijo, bomo rekli, da je knjiga, o kateri pravkar govorimo, knjiga o tem, da se je treba vrniti k ženski.

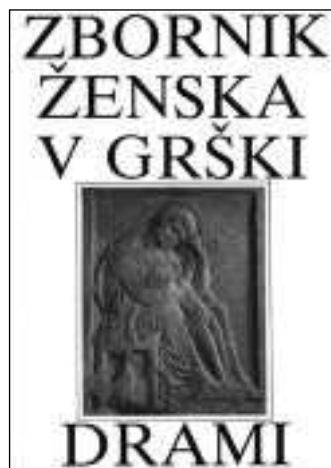
Za zahodno civilizacijo ni značilen samo ambivalenten odnos do žensk in usode, pač pa tudi do narave, norosti in smrti. Nenačelnost se zahodni človek boji vsakega prehoda, zato tudi ne pozna več ritualov, ki bi mu pomagali razširiti njegov miselni in doživljajski horizont. Seksualna revolucija, ki se je začela po drugi svetovni vojni, in postmodernistično dekonstruiranje ima eno samo alternativo, ki jo je tako sijajno opredelil Freud: rekonstrukcija. Nobenega dvoma ni, da se bo zahodni človek v prihodnosti prisiljen učiti modrosti od tistih, ki vedo, da so rituali tukaj zato, da nam olajšajo življenje in naredijo skupno življenje znosnejše. Predvsem pa zato, da nas nenehno opozarjajo na našo usodo.

Dušan Rutar

**Zbornik
ŽENSKA V GRŠKI DRAMI**
ur.: Nataša Homar

Krt, Ljubljana, 1993
204 str., cena: 2.310 SIT

Zbornik razprav v slovenščini, ki obravnava vlogo ženske v grški drami, je nekaj povsem novega za nas, ki smo vajeni starih pristopov k problemu. Knjiga se mi zdi revolucionarna novost, saj so mi prvi kritični odnos do npr. seksualnosti v antiki nudile ganljive podobe Antona Sovreta o tem, da je ženskam še moč odpustiti tribaldstvo, moškim pa ne pederastije (Sovre: Stari Grki) in da je grška erotična poezija kot prelepa rdeča vrtnica, ki jo je ob-

lezel gnusen polž (predgovor k Platonovemu Simposion in Gorgias). Posebnost zbornika je drugačen pristop k problematiki in to, da med nami zaživijo tudi študije klasičnih filologov in jih lahko v svojem jeziku po mili volji prebiramo in pretresamo. Zbornik obsega pet razprav avtoric Frome I. Zeitlin, Suzanne Said in Nicole Loraux. Ženske pišejo o ženski v grški drami. Spremno besedo, ki osvetljuje položaj klasičnih študij v svetu, je prispevala Svetlana Slapšak. Takoj na začetku pove, da so študije odmak od "filološke metode", ki je kraljevala in še kraljuje v klasičnih študijah, pravi, da se je za to metodo skrivalo to, da celovitega in metodičnega pristopa s te ali one teoretske pozicije pravzaprav ni bilo. Malce čudno pa zazveni izjava, da je "ohranjanje 'filološke metode' samo žalosten znak, da v populaciji klasičnih študij ponekod ni prišlo niti do resnejšega stika s strukturalizmom" (str. VIII). Svetlana Slapšak nasprotno povečuje strukturalistični pristop nasproti jalovi filološki metodi, kot da bi že sam pristop toliko prispeval k tehtnosti in veljavnosti argumentov.

Večina slovenskih klasičnofiloloških razprav je objavljenih kot spremne študije k (maloštevilnim!) prevodom iz latinščine ali grščine. Običajno avtorji na kratko razla-

gajo najpotrebnejše za razumevanje prevoda, največkrat uporabljana metoda je "filološka".

Študije v knjigi so strukturalistično antropološke. Z natančnim branjem grških dram avtorice izpeljujejo temeljne antropološke koncepte. Načitanost in natančnost, tudi duhovitost so značilnosti razprav v zborniku, ki vtiskujejo oziroma razbirajo strukturne vzorce v grški drami.

Vemo, da je bila ženska v grški družbi precej zapostavljena, stopničko višje od sužnja, govorečega orodja. V tipični grški hiši je notranji del določen za ženske, zunanji pa za moške, ženske se niso smele udeleževati javnih prireditev in njihova naloga je bila skrb za potomce in vodenje gospodinjstva. Ob tako neznatni vlogi ženske v grški družbi se sprašujemo, kako so lahko nekatere najslavnejše in zato tudi ohranjene tragiške igre posvečene ženski: Medeja, Antigona in drugi naslovi so zgovorni. Kako na to vprašanje odgovorijo Froma I. Zeitlin, Nicole Loraux in Suzanne Said:

Froma I. Zeitlin je napisala tri razprave: *Igrati drugega: gledališče, gledališkok in žensko v grški drami*, *Žanrske in spolne travesije v Aristofanovih Praznovalkah* *tezmoforij in Dinamika mizoginije: mit in mitogeneza v Oresteji*. V zadnji ugotavlja, da je osnovna tema veličastne trilogije Oresteja (Agamemnon, Nosilke pitnih darov in Evmenide) uveljaviti zavezujočo naravo patriarhalne poroke, ki potrjuje žensko podrejenost in moško nasledstveno linijo (str. 130), saj vsaka tema in vsako dejanje izvira iz ženske. Temeljni kamen Ajshilovega izgrajevanja sveta vidi v nadzorovanju ženske, osnovnem družbenem in kulturnem pogoju za začetek civilizacije. Orestejo Froma I. Zeitlin razume kot prikaz družbene evolucije iz matriarhata v patriarhat. Cilj trilogije je, naj ženska sprejme zakonske vezi kot nujne, naravne in pravične (str. 133). Vse-

bina je boj med spoloma, samouveljavitev ženske se izraža le za ceno uničenja Drugega (str. 133), ženska zavrne svojo podrejeno vlogo le v popolnem nasprotju: v ginekokraciji.

Zelo zabavna in najbolj "filološka" je razprava Suzanne Said *Zborovalke: ženske, ekonomija in politika*, ki skozi Aristofanove komedije raziskuje, kaj bi se zgodilo, če bi v Atenah prevzele oblast ženske. Aristofanov prikaz sprevrnjene demokracije v Zborovalkah je nasprotje Platonove Utopije. Vladavina žensk proslavi zasebni interes nad splošnim, politična kuhinja se sprevrne v kuhinjsko politiko, načelni egalitarizem Grkov se spremeni v dejanskega, v skupno last žensk in otrok. Na koncu Suzanne Said izpostavi razlog za razlike med Platonovo Utopijo in Aristofanovo utopično vladavino žensk. Gre za nasprotje med moškim in ženskim: moški zagovarja politično skupnost, v kateri bi se bistvo države popolnoma uresničilo v enotnosti, ženska pa lahko oznani le konec politične skupnosti in začetek politike trebuha.

Zadnja je razprava *Tragični način uboja ženske* Nicole Loraux. Avtorica razbira iz tragiških pesnitev družbeni imaginarij Grkov v razmerju do realnega in analizira posebnosti grškega in tragiškega jezika. Izhodiščna točka je smrt ženske. Ženska smrt se razlikuje od moške; moški umre na bojišču, s smrtjo je soočen na tleh, kot hoplit, ženska pa leti: obeshena se pozibava, strmoglavljiva se skale. Ženska se ubije za ali zaradi moškega, smrt ženske utrjuje in obnavlja njeno razmerje do poroke in materinstva. V smrti lahko ženske dosežejo večjo slavo kot v življenju, a tragična slava žensk je dvoumna: ženske v grški tragediji igrajo moški.

Posebno poglavje je žrtvovanje device, parthénos. Smrt device je poroka s Hadom, bogom podzemlja, tako kot je poroka po-

novitev Hadove ugrabitve soproge Perzefone. Nicole Loraux pravi, da je s tem v gledališki igri prikazano nezamisljivo, grška polis ne žrtvuje svojih mladenk, a državljanom ponuja "dvojno zadovoljstvo imaginarne prekršitve phonosa (umora) in sanjarjenja o krvi devic (str. 181)". Tragedija se izogiba normi in daje prednost kršitvi, z največjim odklikom od norme proučuje normo samo.

Prikaz dogajanja na področju klasičnih filoloških študij s petimi dokaj različnimi razpravami je zanimiv in poučen, vendar ne zaradi iskanja antropoloških struktur, ki ga povečuje Svetlana Slapšak. Razlog je drugje: citati in zanimivi podatki (Ženske so si v antiki brile ...) so pravo vabilo za branje grških dram.

Za prevod je poskrbela skupina prevajalcev. Pohvaliti je treba to, da so grške besede natančno in pravilno transkribirane in opremljene z naglasi. Kjer so uporabljene v sklonu, naglasa ni, ker je beseda že delno poslovenjena. To ločevanje se mi zdi vredno posnemanja in posrečena rešitev. Zbornik je prevedla skupina klasičnih filologov, uredila pa Nataša Homar.

Darja Šterbenc